

УДК 342.9: 347.993

Л. О. Маруліна*здобувач наукового ступеня кандидата юридичних наук
Науково-дослідного інституту публічного права*

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВ В СУДАХ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ В УКРАЇНІ

Актуальність теми. Кожен громадянин, що знаходиться в сфері публічних відносин, має право на захист від незаконних дій публічних адміністрацій. Тому, запровадження адміністративного судочинства як окремої юрисдикційної діяльності спеціалізованих судів, є не тільки елементом вдосконалення судової системи України та способом розвантаження загальних судів, воно викликано об'єктивною потребою в існуванні спеціального судового механізму вирішення публічно-правових спорів, що є дуже значним у нашій правовій державі [2, с. 49].

Огляд останніх досліджень. Розгляд та вирішення адміністративних справ в судах України у сучасних наукових реаліях були предметом дослідження багатьох вчених-правників та професійних суддів до числа яких належить: В. Авер'янов, О. Бандурка, В. Башкатова, В. Бевзенко, В. Бойко, М. Бояринцева, П. Вовк, В. Галунько, М. Глуховець, І. Голосніченко, Н. Губерська, П. Діхтієвський, А. Зеленов, І. Зозуля, І. Іванищук, Р. Кайдашев, І. Качур, О. Качура, Х. Кіт, С. Кічмаренко, В. Келеберда, М. Ковалів, Т. Коломонець, В. Колпаков, А. Комзюк, О. Кузьменко, В. Куценко, Н. Писаренко, В. Оксін, М. Ульмер та ін. Оскільки, порядок розгляду та вирішення адміністративних справ досі залишається проблемною площиною у судочинстві України, тому новітні науково-теоретичні дослідження є актуальними та своєчасними викликами для формування єдиної практики захисту прав, свобод та законних інтересів осіб в порядку адміністративного судочинства.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі комплексного аналізу теорії права, діючих норм адміністративно-процесуального права, сучасних позицій вчених-правників та професійних суддів, а також практики діяльності судів першої інстанції в Україні, визначити поняття та особливості розгляду адміністративних справ в судах першої інстанції в Україні.

Виклад основних положень. Розглядаючи поняття та особливості розгляду адміністративних справ в судах першої інстанції в Україні варто в першу чергу вказати про відсутність наукових підходів до розкриття цієї категорії.

Розгляд справи характеризується сукупністю процесуальних дій, об'єднаних однією загальною метою – забезпечення своєчасного і правильного

вирішення адміністративної справи [5, с. 139–150]. Розгляд справи варто розмежовувати від поняття стадії судового розгляду, адже Стадія розгляду справи в порядку адміністративного судочинства базується на виділенні певних ознак, які є підставою для відмежування однієї стадії від іншої, і кожна наступна стадія починається лише після виконання завдань попередньої, а на наступній стадії перевіряються результати, які були досягнуті в попередній. Стадії мають певні риси: 1) є відносно самостійними; 2) виконання логічно та функціонально завершеного комплексу дій; 3) між стадіями існує причинно-наслідковий зв'язок, оскільки саме він є передумовою досягнення основної мети; 4) зміст кожної стадії становить комплекс послідовних, цілеспрямованих, динамічних дій учасників процесу; 5) кожна стадія має власні завдання, котрі визначають характер дій та специфіку правових засобів, які використовуються на кожній стадії; 6) правова природа діяльності стадій впливає на те, що кожна стадія має чітко виражену та юридично значиму правову межу початку та закінчення [8, с. 57; 5, с. 139–140]. При цьому, тут важливо і проаналізувати позиції вчених щодо поняття «судовий розгляд». В. Бевзенко вказує, що судовий розгляд – це стадія судового адміністративного процесу, метою якої є всебічне дослідження обставин справи та вирішення її по суті судом першої інстанції [1, с. 103]. Е. Демський під судовим розглядом як стадією адміністративного процесу трактує послідовність вчинення процесуальних дій судом та іншими учасниками адміністративного судочинства щодо розгляду і вирішення конкретної адміністративної справи, спрямованих на захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів владних повноважень чи їх посадових осіб [3, с. 320]. І. Зозуля та Д. Роженько визначили, що судовий розгляд – це стадія адміністративного процесу, яка являє собою сукупність послідовно вчинюваних процесуальних дій суду та інших учасників адміністративного процесу, спрямованих на розгляд і вирішення публічно-правового спору по суті [4, с. 87–92].

Отже, розгляд адміністративних справ в судах першої інстанції в Україні – це законодавчо визначена процесуальна діяльність адміністративних судів щодо розгляду та вирішення адміністратив-

них справ шляхом безпосереднього дослідження фактичних обставин справи в логічній послідовності та винесення обґрунтованого судового рішення з метою захисту та відновлення прав, свобод та законних інтересів осіб.

Окрім поняття, варто окреслити і деякі особливості розгляду адміністративних справ. Особливості судового розгляду адміністративної справи в порядку письмового провадження комплексно визначили І. Зозуля та Д. Роженко, зазначаючи, що вони мають неабияке значення, оскільки надають можливість визначити його характерні риси. Зокрема, до таких ознак можна відносити наступні: 1) судовий розгляд справи в порядку письмового провадження – це обов’язкова, центральна стадія адміністративного процесу; 2) підстави судового розгляду справи в порядку письмового провадження прямо передбачені КАС України; 3) під час судового розгляду справи в порядку письмового провадження суд вирішує публічно-правовий спір по суті на основі наявних у нього матеріалів; 4) судовий розгляд справи в порядку письмового провадження здійснюється без проведення судового засідання; - 5) стадія судового розгляду справи в порядку письмового провадження складається з двох етапів: а) розгляд судом справи на основі наявних у нього матеріалів; б) ухвалення рішення у справі; 6) на даній стадії остаточно розв’язується спір між його сторонами, визначаються їх права та обов’язки; 7) судовим розглядом, як правило, завершується вирішення публічно-правового спору по суті [4, с. 87–92].

Також як приклад, можна проаналізувати особливості розгляду конкретних категорій справ. Наприклад, особливостями судового розгляду адміністративної справи та ухвалення судового рішення при гарантуванні прав та законних інтересів публічних службовців, як зазначає Н. Кузьменко, є те, що адміністративний суд першої інстанції за позовом публічного службовця, який виступає як позивач до публічного органу керівник якого імовірно в наслідок помилки чи зловживання порушив матеріальні норми чи процедуру притягнення публічного службовця до відповідальності, шляхом послідовного вчинення комплексу процесуальних дій (стадій) здійснює дослідження доказів, організовує судові дебати та ухвалює і проголошує судові рішення у формі постанови коли вирішує спір по суті задовольняючи позов повністю чи частково чи відхиляючи його, або видаючи ухвалу, коли закриває провадження у справі [7, с. 101]. В свою чергу, як визначає Я. Рябченко, особливостями розгляду і вирішення справ з оскарження нормативно-правових актів є визначення правил підсудності таких справ. Особливості останньої полягають в тому, що судами першої інстанції у справах з оскарження нормативно-правових актів можуть бути не лише міс-

цеві загальні суди як адміністративні, а й окружні адміністративні суди, тобто справи з оскарження нормативно-правових актів мають змішану предметну підсудність, певні особливості під час визначення територіальної підсудності (виключна територіальна підсудність), інстанційної підсудності (неможливості перегляду деяких справ в апеляційному та касаційному порядкух), але можливості перегляду Верховним Судом з урахуванням особливостей норм КАСУ та підсудності кількох пов’язаних вимог, на які потрібно зважати під час розгляду і вирішення відповідних справ [9, с. 97].

Визначаючи особливості розгляду адміністративних справ в судах першої інстанції в Україні варто звернутися до КАС України. У більшості випадків судами першої інстанції є місцеві загальні суди як адміністративні суди та окружні адміністративні суди. Апеляційні суди та Верховний Суд є судами першої інстанції у випадках, встановлених процесуальним законодавством.

Усі адміністративні справи в суді першої інстанції, крім випадків, встановлених КАС України, розглядаються і вирішуються суддею одноосово. Здійснення адміністративного судочинства колегією суддів встановлюється КАС України [6]. Відкриття провадження у справі розпочинається з пред’явлення позову шляхом подання позовної заяви в суд першої інстанції, де вона реєструється та не пізніше наступного дня передається судді [6]. Після відкриття провадження та підготовчого провадження проводиться розгляд справи по суті, завданням якого є розгляд та вирішення спору на підставі зібраних у підготовчому провадженні матеріалів, а також розподіл судових витрат. Суд має розпочати розгляд справи по суті не пізніше ніж через шістьдесят днів з дня відкриття провадження у справі, а у випадку продовження строку підготовчого провадження - не пізніше наступного дня з дня закінчення такого строку. Суд розглядає справу по суті протягом тридцяти днів з дня початку розгляду справи по суті. Розгляд справи відбувається в судовому засіданні [6].

Розгляд справи по суті провадиться шляхом послідовного вчинення судом і учасниками процесу комплексу процесуальних дій, що становлять певні етапи, кожен з яких має свої завдання і відповідний зміст [5, с. 139–150].

При чому, суд під час розгляду справи повинен безпосередньо дослідити докази у справі: ознайомитися з письмовими та електронними доказами, висновками експертів, поясненнями учасників справи, викладеними в заявах по суті справи, показаннями свідків, оглянути речові докази. Докази, що не були предметом дослідження в судовому засіданні, не можуть бути покладені судом в основу ухваленого судового рішення. Учасники справи можуть давати свої пояснення з приводу письмових, речових і електронних доказів або протоко-

лів їх огляду, ставити питання експертам. Першою ставить питання особа, за клопотанням якої було викликано експерта [6]. Доказова діяльність в адміністративному судочинстві має впорядкований характер, здійснюється протягом усього провадження у справі та може бути структурована шляхом виділення її певних стадій. На кожній стадії провадження така діяльність характеризується певними особливостями, що у підсумку має забезпечити винесення законного й обґрунтованого рішення у справі [5, с. 139–150]. Доказова діяльність в адміністративному судочинстві відбувається на всіх стадіях розгляду справи, а саме: підготовчій стадії, попередньому судовому засіданні, розгляду справи по суті та ухваленні судового рішення [5, с. 139–150].

Судовий розгляд в суді першої інстанції закінчується ухваленням рішення суду. Відповідно до КАС України рішення суду – це рішення суду першої інстанції, в якому вирішуються позовні вимоги [6].

Отже, особливостями розгляду адміністративних справ в судах першої інстанції в Україні є наступні фактори: 1) за своєю суттю є процесуальною діяльністю адміністративних судів; 2) порядок розгляду законодавчо визначається та проводиться в етапно-логічній послідовності; 3) характеризується безпосереднім дослідженням фактичних обставин справи, з активною доказовою діяльністю; 4) розгляд адміністративних справ в суді першої інстанції є обов'язковою та найбільш важливою стадією адміністративного судочинства; 5) ціннісною метою є захист та відновлення прав, свобод та законних інтересів особи в порядку адміністративного судочинства; 6) завершується розгляд адміністративних справ в судах першої інстанції ухваленням судового рішення.

Література

1. Бевзенко В. М. Адміністративні суди України : навч. посіб. Київ: Алерта; КНТ, 2006. 271 с.
2. Гречана С. І. Адміністративне судочинство: завдання, система, принципи. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2015. № 30. С. 36-49.
3. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України : навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 496 с.
4. Зозуля І. В., Роженко Д. В. Судовий розгляд адміністративної справи в порядку письмового провадження: ознаки та сутність. *Європейські перспективи*. 2013. № 9. С. 87-92.
5. Калмикова Я. С. Доказова діяльність на стадіях розгляду справи в порядку адміністративного судочинства. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2014. Вип. 27. С. 139-150.
6. Кодекс адміністративного судочинства України. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446.
7. Кузьменко Н. А. Особливості судового розгляду адміністративної справи та ухвалення судового рішення

при гарантуванні прав та законних інтересів публічних службовців. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Право*. 2015. Вип. 2. С. 95-101.

8. Кузьменко О. В. Курс адміністративного процесу: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2012. 208 с.

9. Рябченко Я. С. Деякі теоретичні і практичні аспекти розгляду і вирішення справ з оскарження нормативно-правових актів в адміністративному судочинстві України. *Журнал східноєвропейського права*. 2014. № 9. С. 92-97.

Анотація

Маруліна Л. О. Поняття та особливості розгляду адміністративних справ в судах першої інстанції в Україні. – Стаття.

У статті визначено поняття розгляду адміністративних справ в судах першої інстанції в Україні як законодавчо визначеної процесуальної діяльності адміністративних судів щодо розгляду та вирішення адміністративних справ шляхом безпосереднього дослідження фактичних обставин справи в логічній послідовності та винесення обґрунтованого судового рішення з метою захисту та відновлення прав, свобод та законних інтересів осіб. Комплексно розкрито особливості розгляду адміністративних справ в судах першої інстанції в Україні.

Ключові слова: адміністративна справа, докази, перша інстанція, права, принципи, розгляд, строки, суб'єкт владних повноважень, суд.

Аннотация

Марулина Л. А. Понятие и особенности рассмотрения административных дел в судах первой инстанции в Украине. – Статья.

В статье определено понятие рассмотрения административных дел в судах первой инстанции в Украине как законодательно определенной процессуальной деятельности административных судов по рассмотрению и разрешению административных дел путем непосредственного исследования фактических обстоятельств дела в логической последовательности и вынесения обоснованного судебного решения с целью защиты и восстановления прав, свобод и законных интересов лиц. Комплексно раскрыты особенности рассмотрения административных дел в судах первой инстанции в Украине.

Ключевые слова: административное дело, доказательства, первая инстанция, права, принципы, рассмотрение, сроки, субъект властных полномочий, суд.

Summary

Marulina L. O. Concepts and features of consideration of administrative cases in courts of first instance in Ukraine. – Article.

The article defines the concept of consideration of administrative cases in courts of first instance in Ukraine as a legally defined procedural activity of administrative courts to consider and resolve administrative cases by directly examining the facts of the case in a logical sequence and making a reasoned decision to protect and restore rights, freedoms and legal interests of individuals. The peculiarities of consideration of administrative cases in the courts of first instance in Ukraine are comprehensively revealed.

Key words: administrative case, evidence, first instance, rights, principles, consideration, terms, subject of power, court.